

Adam Damrath

Uniwersytet Gdański, Polska ■ University of Gdańsk, Poland

Działania przedsiębiorcze odpowiedzią na kryzys wywołany pandemią COVID-19

Entrepreneurial activities in responding to the crisis caused by the COVID-19 pandemic

Streszczenie: W 2020 r. świat nieoczekiwanie nawiedziła pandemia COVID-19. Zmiany, które zaszły w jej trakcie, miały bardzo szeroki zasięg. W trosce o zdrowie i życie obywateli wiele państw wprowadziło szereg regulacji. Jednocześnie na reakcje poszczególnych jednostek w odpowiedzi na pandemię wpłynęły nie tylko regulacje państwowe związane ze stosowaniem przymusu, ale również indywidualne decyzje dotyczące troski o własne zdrowie. Problemy dotknęły wiele gospodarek, co w efekcie wpłynęło również negatywnie na rynek pracy. W obliczu trudnej sytuacji rządy poszczególnych krajów zdecydowały się na wsparcie przedsiębiorstw w celu utrzymania istniejących miejsc pracy, gdyż sytuacja osób świadczących pracę zależy w istotnej mierze od samych przedsiębiorców, którzy, posiadając określone zasoby, podejmują decyzje dotyczące ich wykorzystania. Celem artykułu jest przedstawienie głównych symptomów kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 i wybranych zmian, które nastąpiły w jej konsekwencji w sektorze przedsiębiorstw.

Abstract: In 2020, the world was unexpectedly struck by the COVID-19 pandemic. The changes that occurred during the pandemic were very wide-ranging. Numerous countries have introduced a number of regulations out of concern for the health and life of citizens. At the same time, the reactions of individual units in response to the pandemic were influenced not only by state regulations related to the use of coercion, but also by individual decisions regarding care for one's own health. The problems affected many economies, also negatively affecting the labour market. In view of the difficult situation, governments decided to support enterprises in order to keep existing jobs, because the situation of people who provide work depends to a large extent on the entrepreneurs themselves, who, having certain resources, make decisions about their use. The aim of the article is to present the main symptoms of the crisis caused by the coronavirus pandemic and, as a consequence, selected changes that have taken place in the enterprise sector.

Słowa kluczowe: bezrobocie; kryzys; polityka gospodarcza; przedsiębiorczość; rynek pracy

Keywords: crisis; economic policy; entrepreneurship; labour market; unemployment

Otrzymano: 20 września 2022

Received: 20 September 2022

Zaakceptowano: 14 listopada 2022

Accepted: 14 November 2022

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Damrath, A. (2022). Działania przedsiębiorcze odpowiedzią na kryzys wywołany pandemią COVID-19. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 18(2), 147–157. <https://doi.org/10.24917/20833296.182.9>

Wstęp

Kryzys wywołany pandemią COVID-19 ma zdecydowanie inny wymiar, gdyż – w przeciwieństwie do poprzednich – nie ma swych korzeni w sferze finansowej. Wpłynął on jednak zarówno na stronę popytową, jak i podażową poszczególnych gospodarek (Stradomski, Schmidt, 2020). W obliczu pandemii COVID-19 wyzwaniem dla rządów poszczególnych krajów stała się kwestia wyboru odpowiedniej strategii postępowania w celu zapobieżenia szybkiemu rozprzestrzenianiu się groźnej dla życia odmiany wirusa. Główny problem decyzyjny stanowiło znalezienie optymalnego rozwiązania pomiędzy zapewnieniem wydolności służby zdrowia a ochroną istniejących miejsc pracy. Niestety, bez względu na wysiłki decydentów, pandemia wpłynęła na zjawiska kryzysowe – zarówno w sektorze służby zdrowia, jak i w gospodarce.

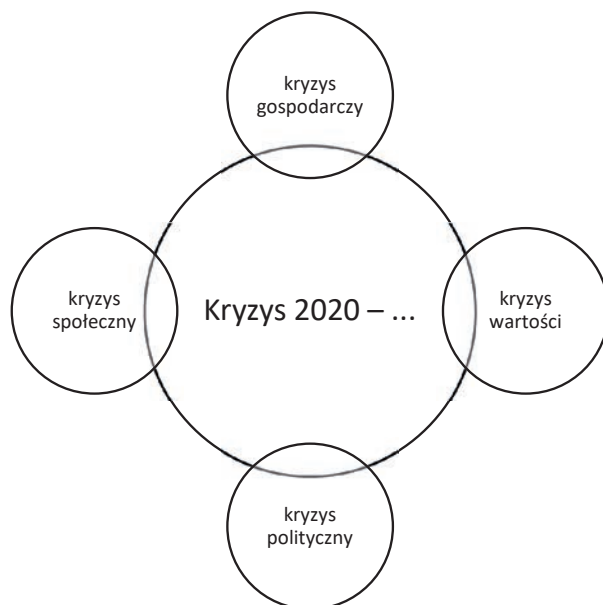
J.A. Schumpeter definiuje przedsiębiorcę m.in. jako osobę wykonującą czynności zupełnie nowe lub też szablony, ale wykonywane w nowy, oryginalny sposób. W ten sposób, jego zdaniem, powstają innowacje (Schumpeter, 1991). Zjawiska kryzysowe, a do takich na pewno zalicza się pandemię COVID-19, stanowią bezpośrednią przyczynę działań dostosowawczych ze strony sektora przedsiębiorstw (Ćwikliński, 2015; Zioło, 2013). Tym samym pandemia wymusiła działania innowacyjne ze strony przedsiębiorstw. Celem artykułu jest przedstawienie głównych symptomów kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 i wybranych zmian, które w jej konsekwencji nastąpiły w sektorze przedsiębiorstw.

Wielowymiarowość kryzysu wywołanego pandemią

Przywoływany w wielu podręcznikach akademickich wielki kryzys gospodarczy, który dotknął światową gospodarkę w latach 1929–1933, wiązał się z nadprodukcją, gdyż wówczas podaż znacznie przewyższała popyt. W efekcie problemów przedsiębiorstw nastąpił znaczny wzrost bezrobocia (Kwiatkowski, 2002). Niemal wiek później można powiedzieć, że świat, jaki znaliśmy, w pewien sposób nieoczekiwanie się zatrzymał, gdy miliony ludzi w różnych zakątkach globu przebywały w kwarantannie. Okazało się, że podobnie jak w nieodległej przeszłości, kiedy po latach względnego spokoju nastąpił kryzys finansowy z lat 2007–2009, tym razem nieoczekiwanie dał o sobie znać kryzys związany z pandemią (Pawłowski, 2020).

W związku z pandemią COVID-19 wiele aktywności podmiotów gospodarczych zostało ograniczonych przez regulacje wprowadzone w poszczególnych krajach (Grabowska-Powaga, 2020). Kryzys zdrowotny wywołał w konsekwencji również kryzys finansowy (Shehzad, Xiaoxing, Kazouz, 2020). Tym samym pandemia zdaje się być czynnikiem sprawczym kryzysu obejmującego wiele wymiarów (rycina 1) (Zahra, 2021).

Rycina 1. Wielowymiarowość kryzysu wywołanego pandemią COVID-19

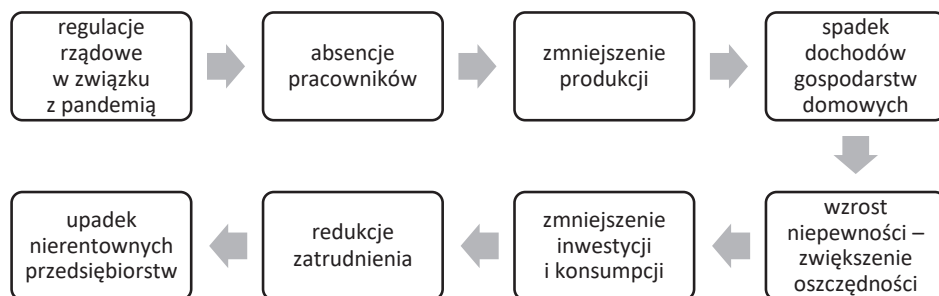

Źródło: Opracowanie własne

Warto w tym miejscu przytoczyć dane OECD: szacuje się, iż kryzys związany z pandemią COVID-19 miał w ciągu pierwszych trzech miesięcy dziesięciokrotnie większy wpływ na rynki pracy w krajach OECD niż kryzys finansowy w 2008 r. w swojej początkowej fazie – liczba przepracowanych godzin spadła o 12,2% w ciągu pierwszych trzech miesięcy kryzysu w 2020 r. w porównaniu z 1,2% w 2008 r. (OECD, 2020).

W ciągu pierwszych kilku miesięcy pandemia przeobraziła się z kryzysu zdrowia publicznego w poważny kryzys gospodarczy, mający swoje odzwierciedlenie na rynku pracy. Pogarszająca się sytuacja epidemiczna wpłynęła na poważny szok podaży, związany z absencją pracowników, którzy zachorowali, byli poddani kwarantannie bądź też nie mogli udać się do pracy ze względu na ograniczenia wprowadzone przez władze – w tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, iż na indywidualne reakcje poszczególnych jednostek wpłynęły nie tylko regulacje państwowe związane ze stosowaniem przymusu, ale również indywidualne decyzje dotyczące troski o własne zdrowie. Skutkiem tego typu zachowań odczuwanym na rynku pracy było zatem zmniejszenie indywidualnej mobilności pracowników, powiązane z niechęcią do podróżowania komunikacją zbiorową. Pomimo reakcji rządów i banków centralnych w poszczególnych krajach pogłębił się wzrost niepewności skłaniający do oszczędności. Był on powiązany ze spadkiem dochodów gospodarstw domowych oraz wspomnianymi powyżej ograniczeniami, stosowanymi przymusowo lub dobrowolnie. W efekcie zaobserwowano szok popytowy związany ze spadkiem inwestycji i konsumpcji, wywierający dalszy wpływ na przedsiębiorstwa (OECD, 2020). Pandemia COVID-19 miała zatem poważne konsekwencje w sektorze przedsiębiorstw (rycina 2). W rezultacie niektóre z nich były zmuszone do redukcji zatrudnienia lub wręcz ogłosiły upadłość (Boone i in., 2020).

Rycina 2. Uproszczony przebieg kryzysu wywołanego pandemią COVID-19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: OECD (2020: 22)

Ze względu na rolę, jaką praca odgrywa w życiu człowieka, deficyt odczuwany przez poszczególne jednostki na polu zawodowym stanowi poważny problem dla całego społeczeństwa. Wiadomo, że osoby dojrzałe i starsze, ze względu na doświadczenie życiowe, zwykle mają wypracowane pewne schematy postępowania w trudnych sytuacjach. W bardziej skomplikowanym położeniu są ludzie młodzi (Markiewicz, 2019).

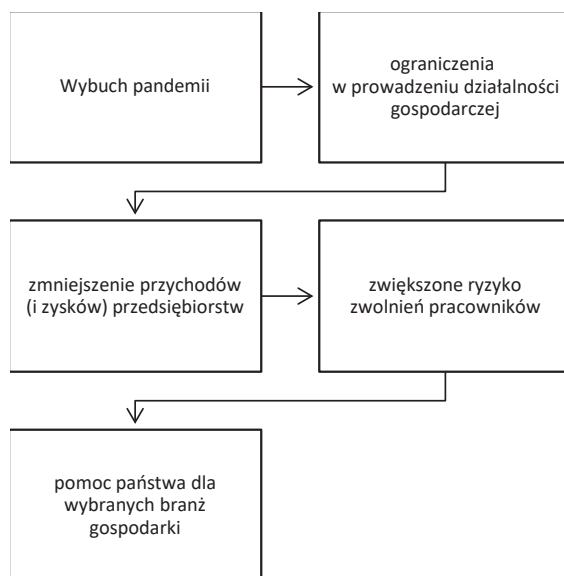
Sytuacja na rynku pracy symptomem kryzysu

Decyzje władz dotyczące polityki gospodarczej mają znaczący wpływ na łagodzenie skutków oddziaływania pandemii na gospodarkę (Boone, 2020). Reakcja rządów poszczególnych państw w odpowiedzi na kryzys na rynku pracy spowodowany pandemią COVID-19 była bardzo zróżnicowana. W większości państw pojawiły się programy mające na celu utrzymanie istniejących miejsc pracy poprzez pośrednie lub bezpośrednie wsparcie finansowe przeznaczone dla przedsiębiorstw (Płonka, Skurska, Stankiewicz, 2021). Poza tym, w niektórych krajach zaostrzono również przepisy dotyczące zwolnień lub uproszczono zatrudnianie pracowników w przypadku umów terminowych. Jednocześnie w wielu państwach podjęto również kroki w celu ułatwienia pracy zdalnej pracownikom, którzy nie muszą być fizycznie obecni w miejscu pracy. Ponadto w większości krajów doprecyzowano przepisy dotyczące płatnych zwolnień chorobowych, także dla osób poddanych kwarantannie, i podjęto działania w celu pomocy pracownikom opiekującym się dziećmi w momencie zamknięcia szkół (OECD, 2020).

Pomimo podjętych przez poszczególne państwa środków zaradczych w niektórych krajach bezrobocie bardzo szybko osiągnęło rekordowy poziom, a w innych praktycznie nie odnotowano zmian stopy bezrobocia (rycina 3). Z drugiej strony należy przyznać, że niezależnie od polityki przyjętej przez poszczególne rządy problemy na rynku pracy i tak się pojawiły, ale nie zawsze zostały odnotowane w statystykach. Fakt, iż wiele umów na czas określony nie zostało przedłużonych, przy spadku liczby nowych ofert pracy, świadczył o początku kryzysu na rynku pracy (OECD, 2020).

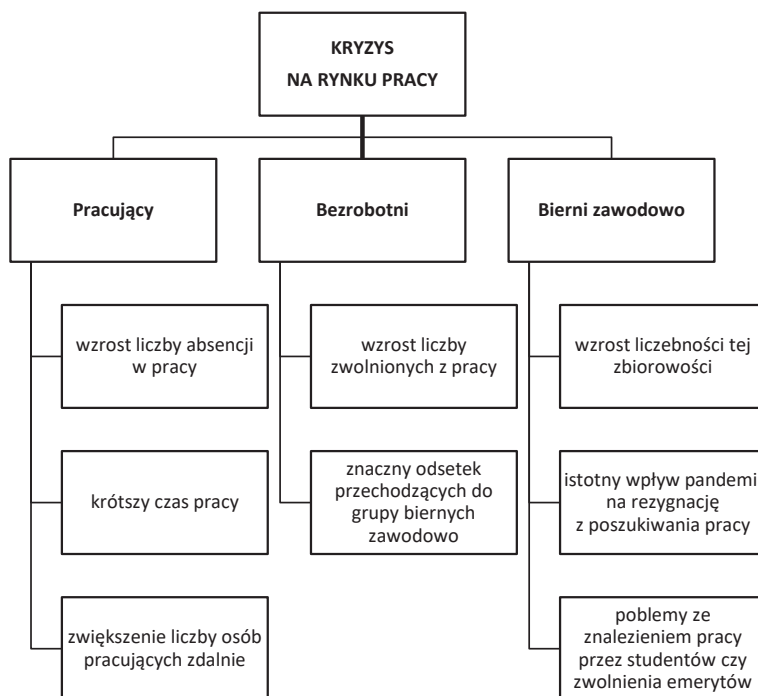
Dokonując analizy głównych symptomów kryzysu na rynku pracy wynikającego z pandemii COVID-19, warto najpierw zwrócić uwagę na sytuację osób bezrobotnych (rycina 4). Według danych GUS za II kwartał 2020 r., liczba osób bezrobotnych nie zmieniła się znacznie, natomiast zaobserwowano dynamiczne zmiany w obrębie tej zbiorowości – nowi

Rycina 3. Działania pomocowe dla wybranych branż gospodarki jako konsekwencja pandemii

Źródło: Opracowanie własne

Rycina 4. Główne symptomy kryzysu na rynku pracy

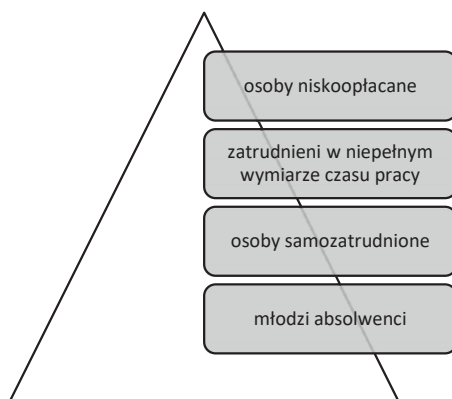

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: GUS (2020: 9–12)

bezrobotni zajęli miejsce osób, które zrezygnowały z poszukiwania pracy i zdecydowały się na pozostanie w grupie biernych zawodowo. Ta ostatnia zbiorowość staje się liczniejsza, tym bardziej, że zalicza się do niej m.in. studentów, którzy obecnie mają problemy ze znalezieniem pracy, oraz osoby będące na emeryturze, często w pierwszej kolejności zwalniane przez pracodawców. Poza tym warto dodać, iż to pandemia COVID-19 bardzo często była dla wielu osób głównym powodem rezygnacji z poszukiwania pracy, co wynikało z różnych czynników osobistych, rodzinnych, konieczności opieki nad dziećmi i innymi członkami rodziny, a także wpłynęło na ogólne zniechęcenie do poszukiwania pracy (GUS, 2020).

W czasie pandemii także największa liczba absencji w pracy była spowodowana koronawirusem, a dokładniej – przerwą w działalności zakładu pracy. Równocześnie znaczny odsetek zbiorowości pracujących pracował krócej niż zwykle w związku z pandemią. Wpływ pandemii COVID-19 był również dostrzegalny w przypadku danych dotyczących pracy zdalnej – w II kwartale 2020 r. liczba osób wykonujących swoją pracę zazwyczaj w domu podwoiła się w stosunku do poprzedniego roku i wyniosła ponad 2 mln osób (GUS, 2020). Poza tym, można określić, która grupa najsilniej odczuła skutki pandemii (rycina 5). Podobnie jak w przypadku poprzednich kryzysów byli to ludzie młodzi (Oleszczyk, 2022).

Rycina 5. Grupy, które najsilniej odczuły skutki kryzysu wywołanego pandemią COVID-19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: OECD (2020: 23)

Kryzys wywołany pandemią oznacza dla absolwentów mniejsze szanse na znalezienie pracy czy nawet stażu, natomiast dla osób, które ukończyły studia w ciągu ostatniego dziesięciolecia, stanowi już drugi kryzys w ich karierze zawodowej. Poza tym, wśród grup najbardziej odczuwających skutki kryzysu znaleźli się również nisko opłacani pracownicy, osoby nieposiadające zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy czy też osoby samozatrudnione (OECD, 2020).

Działania przedsiębiorcze podejmowane w reakcji na kryzys

Według P. Druckera, zadaniem przedsiębiorców jest przenoszenie zasobów z obszarów nieefektywnych do bardziej efektywnych i tym samym – bardziej zyskowych. Jednocześnie Drucker podkreśla, iż reguły przedsiębiorczości są wspólne dla wszystkich przedsiębiorstw,

bez względu na ich wielkość i typ działalności. Tym samym zwraca uwagę na to, iż dla przedsiębiorstw zajmujących słabszą pozycję na rynku niezbędne jest podejmowanie innowacyjnych działań, gdyż w ten sposób walczą o przetrwanie (Drucker, 1992).

Okazuje się, że to sektor małych i średnich przedsiębiorstw odczuł w największym stopniu skutki zawieszenia działalności gospodarczej (Grabowska-Powaga, 2020). Z kolei sytuacja osób świadczących pracę zależy w dużej mierze od samych przedsiębiorców (Bieńkowska, 2013), którzy, posiadając określone zasoby, podejmują decyzje dotyczące ich wykorzystania. Jednocześnie odwieczną rolą przedsiębiorcy jest tworzenie okazji przedsiębiorczych, a nie jedynie ich odkrywanie. Zatem w kontekście poszukiwania sposobów przezwyciężenia kryzysu na rynku pracy szczególna uwaga należy się właśnie przedsiębiorcom, zwłaszcza tym, którzy ponownie rozpoczynają działalność gospodarczą. Ich doświadczenia w powiązaniu z nową wiedzą mogą stać się siłą sprawczą do tworzenia nowych rozwiązań biznesowych (Lisowska, Ropega, 2016).

Pandemia COVID-19 i regulacje z nią związane wywarły niewątpliwie negatywny wpływ na wiele branż, ale jednocześnie inne branże zanotowały w tym czasie znaczne wzrosty przychodów ze sprzedaży, stając się „beneficjentami pandemii” (tabela 1). Jedną z głównych zmian wymuszonych przez koronawirusa był gwałtowny wzrost wykorzystania technologii cyfrowej – zarówno w pracy (praca zdalna), jak i w życiu codziennym (zdalna edukacja, zakup leków, żywności, kontakt z innymi), pojawiły się innowacje w zakresie oferowanych przez przedsiębiorstwa produktów i usług, innowacje procesowe oraz nastąpiła cyfryzacja organizacji (Peláez et al., 2021). Dla wielu przedsiębiorstw wirtualna praca oznacza zwiększenie produktywności, szybsze podejmowanie decyzji, wzrost liczby kontaktów i niższe koszty. Poza tym, wykorzystanie technologii cyfrowych umożliwia sprawniejszą kontrolę rynków przez przedsiębiorstwa działające na rynkach międzynarodowych, które w przyszłości coraz częściej będą stosować formy internacjonalizacji ograniczające fizyczną obecność na rynkach zagranicznych, takie jak franczyza lub licencje (Zahra, 2021). Można stwierdzić, iż chociaż nastąpił powrót do bezpośrednich kontaktów pomiędzy przedsiębiorcami, to jednak rachunek kosztów coraz częściej będzie wskazaniem do kontaktów wirtualnych (Brem, Nylund, Viardot, 2021).

Tabela 1. Beneficjenci i przegrani pandemii COVID-19

Beneficjenci	Przegrani
dostawcy baz danych	organizatorzy targów i konferencji
sprzedawcy e-commerce	branża nieruchomości
dostawcy e-learningu	sport zawodowy
firmy kurierskie	branża turystyczna
dostawcy sprzętu medycznego	doradztwo biznesowe
koncerny farmaceutyczne	gastronomia
szpitale	instytucje kulturalne
telewizje internetowe	szkolnictwo
dostawcy nowej technologii dla przedsiębiorstw	agencje reklamowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Zahra (2021: 3)

Skutki wzrostu wykorzystania technologii cyfrowych są również widoczne nie tylko w życiu zawodowym. Wzrost rynku usług internetowych w postaci wiadomości, filmów

i programów telewizyjnych może doprowadzić do końca tradycyjnej telewizji. Również największe przedsiębiorstwa zajmujące się grami online odnotowały znaczne zwiększenie liczby aktywnych użytkowników. Wzrost odnotowano też w przypadku transakcji bezgotówkowych, w tym za pośrednictwem smartfonów. Nawet branża szkoleniowa może wykorzystywać nowe technologie i konkurować na rynku usług edukacyjnych wysokiej jakości programami szkoleniowymi (Brem, Nylund, Viardot, 2021). Jednocześnie blokady granic wpłynęły na spadek ruchu pasażerskiego, szczególnie odczuwalny w sektorze transportu lotniczego. Z kolei w miastach coraz więcej osób, rezygnując z komunikacji miejskiej, zaczęło korzystać nie tylko z samochodów, ale też z innych prywatnych środków transportu, takich jak rowery czy hulajnogi (Łukasiewicz, 2022). Jednocześnie warto w tym kontekście zauważyć, że dalsze zmiany w obszarze są możliwe wyłącznie pod warunkiem, że zarówno prywatny sektor nowej mobilności, jak i sektor transportu publicznego zobowiążą się do wspólnego opracowywania polityk dotyczących innowacji w zakresie mobilności (Turoń, Kubik, 2021).

Zmiany, które zaszły w czasie pandemii, miały bardzo szeroki zasięg. Przedsiębiorcy często polegają na jednym kanale dystrybucji, ale w czasie kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 przewagę uzyskały te przedsiębiorstwa, które potrafiły wykorzystać nowe sposoby dostaw towarów. Zamówienia dokonywane z domu były bardzo często realizowane za pomocą narzędzi informatycznych (Ketchen, Craighead, 2020). Pandemia wpłynęła zatem na wzrost udziału handlu elektronicznego w sprzedaży ogółem. Problemem stał się jedynie brak wystarczającej liczby dostawców przy niemożności zastosowania niektórych nowych technologii jedynie ze względów prawnych (Brem, Nylund, Viardot, 2021).

Również liczne restauracje zdecydowały się na zmianę swoje modelu biznesowego, upraszczając swoje menu oraz uwzględniając przy sprzedaży także dostawę żywności – samodzielnie bądź za pośrednictwem firm dostawczych. Udowodniły w ten sposób, iż elastyczność łańcucha dostaw wiąże się z umiejętnością przedsiębiorstw do właściwej reakcji na ewolucję potrzeb klientów w obliczu zmian podaży i popytu (Ketchen, Craighead, 2020).

Niektóre firmy w czasie pandemii zdecydowały się nawet na zmianę w zakresie produkcji, aby zaspokoić potrzeby rynkowe dotyczące środków medycznych (Zahra, 2021). Jednocześnie czas wprowadzenia nowego produktu na rynek uległ znacznemu skróceniu – jak w przypadku respiratorów. Okazało się, że przedsiębiorstwa mogą wykorzystywać wolne moce produkcyjne, aby tworzyć innowacje. Podczas kolejnych kryzysów, które zapewne wystąpią w przyszłości, konieczne będzie stosowanie bardziej elastycznych technologii oraz sprawniejszego procesu innowacji. W rezultacie proces tworzenia nowych produktów będzie jeszcze krótszy (Brem, Nylund, Viardot, 2021).

Wrażliwość przedsiębiorstw na sytuacje kryzysowe powoduje tworzenie czegoś nowego – motywem przewodnim takich działań w czasie pandemii była świadomość ludzkiego cierpienia związanego z przeciwnościami losu. W firmie Lamborghini materiał zwyczajowo używany do produkcji poduszek powietrznych posłużył do szycia certyfikowanych masek chirurgicznych. Z kolei Dallara powierzyła swoim pracownikom kwestie związane z koordynacją zadań i ustalania priorytetów w pracy, co wpłynęło na znaczący wzrost wydajności. Także społeczeństwo w obliczu pandemii okazało się być gotowe na te innowacje, na które nie zgodziłoby się w innym przypadku. Takimi innowacyjnymi rozwiązaniami są m.in. kontrola pracowników za pomocą technologii czy zastępowanie pracowników przez sztuczną inteligencję. Pandemia COVID-19 umożliwiła zatem szybszy postęp technologiczny. W związku z tym, iż światowi przywódcy zdali sobie sprawę, że w przyszłości

mogą się rozwijać inne pandemie, skutkujące kolejnymi nieprzewidywalnymi sytuacjami, priorytetem dla wielu rządów stały się działania w celu wdrożenia nowej generacji infrastruktury cyfrowej (Bergami et al., 2022; Brem, Nylund, Viardot, 2021).

Oprócz wsparcia ze strony państwa w wielu przypadkach to jednak oddolne inicjatywy obywateli, z wykorzystaniem narzędzi informatycznych, pomogły w utrzymaniu działalności przedsiębiorstw (Grabowska-Powaga, 2020). Wyniki niektórych badań pokazują, iż kapitał społeczny stanowi decydujący czynnik dla skutecznego reagowania na zmiany zachodzące w otoczeniu w przypadku działalności opartej na nowych technologiach (Al-Omouh, Simón-Moya, Sendra-García, 2020).

Podsumowanie

W roku 2020 wyzwaniem dla świata stał się kryzys wywołany pandemią COVID-19. Problemy dotknęły wiele gospodarek i wpłynęły negatywnie również na rynek pracy. W obliczu trudnej sytuacji rządy poszczególnych państw zdecydowały się na wsparcie przedsiębiorstw w celu utrzymania istniejących miejsc pracy. Jednak w czasie kryzysu przedsiębiorcy zdali sobie sprawę, iż nie mogą liczyć jedynie na doraźną pomoc rządów (Grabowska-Powaga, 2020). W tym kluczowym momencie okazało się, iż to właśnie od przedsiębiorców i podejmowanych przez nich decyzji zależy los ich pracowników.

Jednocześnie dopiero w obliczu pandemii, kiedy zakłócona została działalność gospodarcza przedsiębiorstw, pojawiła się dogodna okazja, aby na szerszą skalę wdrożyć wirtualne rozwiązania w biznesie (Al-Omouh, Simón-Moya, Sendra-García, 2020). Poza tym, przedsiębiorstwa dzięki elastycznej pracy zdalnej miały okazję zmienić swój sposób zarządzania (Brem, Nylund, Viardot, 2021).

Zmiany, które zaszły w wyniku pandemii, zdają się być w dużej mierze nieodwracalne. Wpływają one na przyspieszenie procesów innowacyjnych w przedsiębiorstwach. Obecnie wielu przedsiębiorców, angażując się w działania badawczo-rozwojowe, doskonale rozumie fakt, iż posiadanie unikalnej wiedzy i umiejętności pozwala im uzyskać przewagę konkurencyjną. Wiąże się to także ze współpracą z innymi przedsiębiorstwami, służącą opanowywaniu niszowych rynków. Jednocześnie stanowi to poważne wyzwanie dla tych przedsiębiorstw, które muszą stawiać czoła nowym wyzwaniom przy coraz bardziej ograniczonych zasobach i dynamicznie zmieniającym się otoczeniu biznesowym (Zahra, 2021). Część badaczy dostrzega także zmianę polityki w zakresie innowacji – jak w przypadku dużych przedsiębiorstw w Polsce – w postaci przekierowania swoich działań na mniej ryzykowne, podstawowe innowacje, mające na celu jedynie ulepszenie istniejących produktów i usług (Dziurski, Mierzejewska, 2022).

Literatura

References

- Al-Omouh, K.S., Simón-Moya, V., Sendra-García, J. (2020). The impact of social capital and collaborative knowledge creation on e-business proactiveness and organizational agility in responding to the COVID-19 crisis. *Journal of Innovation & Knowledge*, 5(4), 279–288.
- Bergami, M., Corsino, M., Daood, A., Giuri, P. (2022). Being resilient for society: evidence from companies that leveraged their resources and capabilities to fight the COVID-19 crisis. *R&D Management*, 52(2), 235–254.

- Bieńkowska, J. (2013). *Psychospołeczne bariery zaspokajania potrzeb pracowników. Diagnozowanie sytuacji pracy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Boone, L., Haugh, D., Pain, N., Salins, V. (2020). Tackling the fallout from COVID-19. W: R. Baldwin, B.W. di Mauro (eds), *Economics in the time of COVID-19*. London: CEPR Press, 37–44.
- Brem, A., Viardot, E., Nylund, P.A. (2021). Implications of the coronavirus (COVID-19) outbreak for innovation: Which technologies will improve our lives?. *Technological forecasting and social change*, 163, 120451. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120451>
- Casson, M. (2010). *Entrepreneurship – theory, networks and history*. London: Edward Elgar Publishing.
- Ćwikliński, A. (2015). Wybrane aspekty edukacji globalnego świata. W: A. Ćwikliński, M. Przybyła, W.A. Ćwikliński, M. Przybyła (red.), *Teorie a implikacje praktyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 13–44.
- Drucker P. (1992). *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Dziurski, P., Mierzejewska, W. (2022). Struktura portfela innowacji dużych przedsiębiorstw w Polsce przed globalną pandemią i w czasie jej trwania. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, 184, 89–100.
- Furmanek, W. (2008). *Zarys humanistycznej teorii pracy (z perspektywy pedagogiki pracy)*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Grabowska-Powaga, A. (2020). The role of social capital in economic activities in Poland in the period of global crisis. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 64(7), 37–45.
- GUS. (2020). *Aktywność ekonomiczna ludności Polski – II kwartał 2020 r.* Warszawa.
- Ketchen, Jr, D.J., Craighead, C.W. (2020). Research at the intersection of entrepreneurship, supply chain management, and strategic management: Opportunities highlighted by COVID-19. *Journal of Management*, 46(8), 1330–1341.
- Kwiatkowski, E. (2002). *Bezrobocie: podstawy teoretyczne*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Lisowska, R., Ropega, J. (2016). *Współczesna przedsiębiorczość a rozwój małych i średnich firm*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- López Peláez, A., Erro-Garcés, A., Pinilla García, F.J., Kiriakou, D. (2021). Working in the 21st Century. The Coronavirus Crisis: A Driver of Digitalisation, Teleworking, and Innovation, with Unintended Social Consequences. *Information*, 12(9), 377.
- Łukasiewicz, A. (2022). Konsekwencje ograniczeń związanych z pandemią COVID-19 dla transportu pasażerskiego. *Studia BAS*, (1), 85–108.
- Markiewicz, R. (2019). Kryzys w kryzysie. Psychologiczny wymiar pandemii. *Polish Journal of Public Health*, 129(4), 138–140.
- Marshall, A. (1925). *Zasady ekonomiki*. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta.
- OECD. (2020). *OECD Employment Outlook 2020: Worker Security and the COVID-19 Crisis*. Paris: OECD Publishing.
- Oleszczyk, A. (2022). Szanse młodych na „covidowym” rynku pracy. W: K. Białożyty-Wielonek (red.), *Wybrane aspekty funkcjonowania rynku pracy w czasie pandemii COVID-19*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum, 91–112.
- Pawłowski, A. (2020). Covid-19, Environmental Engineering and the End of the World as We Know it. *Problemy Ekorozwoju*, 15(2), 7–14.
- Płonka, M., Skurska, E., Staszkiwicz, A. (2021). Zmiany na rynku pracy w pierwszym roku po rozpoczęciu pandemii COVID-19 w Polsce. W: E. Sobczak (red.), *Współczesne trendy w gospodarce*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 27–37.
- Say, J.B. (1960). *Traktat o ekonomii politycznej*. Kraków–Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Schumpeter, J.A. (1991). *The Economics and Sociology of Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

- Shehzad, K., Xiaoxing, L., Kazouz, H. (2020). COVID-19's disasters are perilous than Global Financial Crisis: A rumor or fact?. *Finance Research Letters*, 36, 101669. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101669>
- Smith, A. (1954). *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Stradomski, M., Schmidt, K. (2020). Secular stagnation and COVID-19. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 64(4), 199–212.
- Turoń, K., Kubik, A. (2021). Business innovations in the new mobility market during the COVID-19 with the possibility of open business model innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7(3).
- Zahra, S.A. (2021). International entrepreneurship in the post Covid world. *Journal of World Business*, 56(1). <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101143>
- Zioło, Z. (2013). Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w warunkach kryzysu gospodarczego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9, 10–33.

Adam Damrath, mgr, doktorant na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego, gdzie ukończył wcześniej studia magisterskie na kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wykładowca Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na przedsiębiorczości, edukacji w zakresie przedsiębiorczości, finansowaniu działalności gospodarczej przedsiębiorstw, rynku pracy oraz bankowości.

Adam Damrath, MSc, PhD student at the Faculty of Economics of the University of Gdańsk, where he previously completed a master's degree in international economic relations. A lecturer at the WSB University in Gdańsk. The author's interests focus on entrepreneurship, entrepreneurship education, business financing, labour market and banking.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0712-1182>

Adres/Address:

Uniwersytet Gdański
Wydział Ekonomiczny
Armii Krajowej 119/121
81-824 Sopot, Poland
e-mail: adam.damrath@tlen.pl